

<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1921>

Dr. Öğretim Üyesi Hikmet YILMAZ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, Sivas / TÜRKİYE

Citation: Yılmaz, H. (2020). Nikolay Baboglu'nun kaleminden dil ve kültür. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(55), 1668-1672.

NİKOLAY BABOGLU'NUN KALEMİNDEN DİL VE KÜLTÜR

ÖZET

Yirminci yüzyılın başlarına kadar yazı diline sahip olamayan Gagavuzlar, birçok Türk topluluğunda olduğu gibi, oldukça zengin sözlü edebiyata sahiptirler. Sözlü ürünlerle yaşayan Gagavuz Türkçesi sayesinde, Gagavuzlar milli kimliklerini ve varlıklarını bugüne kadar yaşatmayı başarmışlardır. Yirminci yüzyılın başından itibaren yazı diline sahip olmaya çalışan, bunu, varlığını korumanın bir gereği sayan Gagavuz aydınları bu yolda övülecek çalışmalar yapmıştır. Bu öncü aydınlardan olan Nikolay Baboglu, çalışmaları ile dil ve kültürün toplum yaşamındaki değerini ortaya koymuş, yalın, içten söyleyişlerle Türkçenin derinlerdeki köklerinden bugüne uzanışını, bireysel ve toplumsal kimliği oluşturmasını anlatmıştır. Doküman incelemesi yoluyla yaptığımız çalışmada N. Baboglu'nun kaleminden dil ve kültüre bakışla; kültür insanlarının önemini ve değerini vurgulamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Gagavuz, N. Baboglu, dil, kültür

LANGUAGE AND CULTURE FROM NİKOLAY BABOGLU'S PEN

ABSTRACT

Gagauz, who could not have written language until the beginning of the twentieth century, own a notably rich oral literature, as in many Turkish communities. Gagauz people have managed to keep their national identities and assets alive until today, by the help of Gagauz Turkish, which lives with verbal products. Gagauz intellectuals, who tried to build a written language from the beginning of the twentieth century and regarded this as a necessity to protect their existence, carried out studies to be praised in this way. Nikolay Baboglu, one of these pioneering intellectuals, has revealed the value of language and culture in social life with his works, and he explained how Turkish language originated from its deep roots to now, through simple, sincere sayings and created an individual and social identity.

In the present study, we conducted a thorough document review, with a view of language and culture from N. Baboglu's pen; we tried to emphasize the importance and value of cultural people.

Keywords: Gagavuz, N. Baboglu, Language and Culture

1. GİRİŞ

Türk dili yaşayan diller içerisinde ana dili olarak, değişik coğrafyalarda yazılıp konuşulma bakımından en önde gelen dillerden biridir. Türkler, sosyal, siyasal, ekonomik ve tarihsel nedenlerle dünyanın dört bir köşesine yayılmış; bazen ölüm kalım mücadeleleri vererek bazen de etrafına yaşamın güzelliklerini sunarak varlığını sürdürmüştür. Türk topluluklarından diğer toplumlar içerisinde eriyip kaybolanlar olsa da M. Kaplan'ın ifadesiyle "Kökünü koruyarak ekler vasıtasıyla değişme, sadece Türkçenin kuralı değil, Türk tarihinin ve Türklük âleminin de anahtarıdır." Çeşitli ülkelerde yaşayan Türkler aynı kökten türemişler, buldukları ülkelerde, bünyelerine yabancı unsurlar almışlar, fakat onlar da bizim gibi milli benliklerini korumuşlardır" (Kaplan, 2019: 122) ve bugüne kadar gelebilmişlerdir.

Bugüne kadar geliş, kaybolmamak güçlü bir köke, derin bir geçmişteki ortaklığa; dil ve kültürüne gönülden bağlı kültür savaşçılarının varlığına bağlıdır. Türk milleti, Oğuz Kağan'dan bugüne, Vezir Tonyukuk, Bilge Kağan ve Kül Tiğın'e, Yusuf Has Hacib'e, Kaşgarlı Mahmut'a, Dede Korkut'tan Yunus'a varıncaya kadar sayılamayacak kadar kültür savaşçısına sahip şanslı bir millettir.

Bu yazımızda çilekeş bir Türk topluluğu olan Gagavuzlardan Nikolay Baboglu (1928–26 Ağustos 2008)'nu ele alarak onun dil ve kültür üzerine söylediklerini çözümlenmeye çalışacağız. Gerçek bir dil ve kültür savaşçısı, bir gönül eri olan N. Baboglu'nun eserleri çalışmaları çok yönlü olarak ele alınabilecek hacimdedir; ancak çalışmamızı O'nun Ana Dilimiz şiiri ve Gagavuzların Kaderi adlı eserinden dil ve kültürle ilgili bölümlerle sınırlı tutmaya çalışacağız.

Geniş bir coğrafyaya sahip olan Türk dünyasının değişik bölgelerine yayılmış olan Gagavuzlar, çoğunlukla Moldova'da yaşamaktadır.

“18. yüzyılın ikinci yarısına kadar Kuzey-Doğu Bulgaristan'da yaşayan Gagavuzlar, bugün Moldavya'nın güneyinde Basarabya'da Komrat, Çadır, Kangaz, Tarakliya bölgelerinde; 1908-1914 yıllarında küçük bir Gagavuz topluluğunun göçtüğü Doğu Kazakistan, Frunze (Kırgızistan) ve Taşkent (Özbekistan)'te, Bulgaristan'ın Varna, Dobruca, Vombol ve Topolovgrad, Romanya'nın Dobruca yakınlarında birkaç yerleşim merkezinde, Yunanistan'ın Kesarya adlı şehrinde, Makedonya'nın güney-doğusunda, Ukrayna'nın güneyinde Zarporoje ve Odesa (İsmail) çevresinde yaşamaktadırlar.” (Özkan, 1996: 27).

“Ancak özellikle Bulgaristan ve Romanya'da yaşayanların kendi ana dillerini eğitimde kullanamamaları millî kimliklerinin yok olma tehlikesini getirmektedir. 1994 senesinde Moldova Cumhuriyeti'nin toprakları üzerinde kurulan Otonom Gagauz Yeri bölgesinde yaşayan Gagauzlar, Türkiye Türkçesine en yakın Türkçeyi konuşmakta ve bu Türkçeyle de çağdaş edebiyatlarını meydana getirmektedirler.

“Sosyolojik ve tarihsel sebeplerle kendilerine ait bir yazıya çok geç kavuşan Gagauzlar için bu sözlü kültür sosyolojik, etnografik ve tarihsel malzeme ile yüklüdür. Yaşadıkları coğrafyalar, temasta buldukları kültürler, üzerlerinde söz sahibi olan siyasî hâkimiyetler, mensup oldukları din, Sovyet ideolojisinin edebiyatı Gagauzların sözlü edebiyatlarını bir tarafından daima etkilemiştir. Halk hafızasında devam eden ürünler, içinde yaşanan siyasî hayat ve kültürel coğrafyanın tesirleriyle zaman zaman tahrir edilmiş veya değiştirilmiş bazen yapılan aktarmalarla yabancılaşmış olmasına rağmen, Gagauzların millî kimlikleri açısından önemli olmuştur.” (Argunşah, 2017)

Yirminci yüzyılın başlarına kadar yazı diline sahip olamayan Gagavuzlar, birçok Türk topluluğunda olduğu gibi, oldukça zengin sözlü edebiyata sahiptirler. Sözlü ürünlerle yaşayan Gagavuz Türkçesi sayesinde, Gagavuzlar millî kimliklerini ve varlıklarını bugüne kadar yaşatmayı başarmışlardır.

Yirminci yüzyıl başlarına kadar sözlü olarak devam eden “Gagavuzların folkloru, millî kültürlerinin paha biçilmez serveti, güzel yazının ve edebiyatın hiç eksilmeyen kaynağıdır. Gagavuz folklorunun en ilginç ve özgün türlerinden biri, halkın kahraman ya da lirik içerikli uzun şiiri olan dstandır. Halkımız böylece, gelecek nesillere ahlaki temizlik ve yücelik idealini aktarabilecek sanat eserleri yaratmıştır.” (Çimpoş: 2010: 83). 20. yüzyılın başlarında derlenerek yazıya geçirilmeye başlanan bu sözlü ürünler, Gagavuzların derin kökleri ile bağlantısını sağladığı gibi Türk dünyasının diğer mensupları ile de bağının kopmamasına vesile olmuştur. Nikolay Baboglu, bu alanda da büyük hizmetleri yerine getirmiş, derlemelerini “Gagauz Folkloru (1969)” adıyla yayınlarak yazı dilinin gelişmesine hizmet eden öncüler arasında yerini almıştır. Şair, hikâyeci, öğretmen, dil ve kültür araştırmacısı gibi yönleriyle karşımıza çıkan Nikolay Baboglu;

“Şiirlerinde çocukluğunu, doğduğu evi, annesini ve memleketinin topraklarını anlattığı gibi halklar arası dostluk ve kardeşliğe de yer verir. Halkını aydınlatmak ve doğru yönlendirmek için şiirler yazdığı için halk söyleyişleri ve folklor etkileri bolca kendini gösterir. Tarafımın Piyetleri'nde yer alan "Oğlanın Legendası" böyle bir şiirdir. Halk kültüründen alınan oğlan ve Lenka'nın hikâyeleri hürriyet için çok çalışmak gerektiği ve bu yolda can bile verilebileceği şeklindeki önemli ve çağdaş mesajlar taşımaktadır.” (Argunşah, 2017).

Çocukluğundan itibaren öğrenmeye, okumaya, yazmaya ilgi duyan Nikolay Baboglu, “Duumam 1928-ci yılın may ayında bir büyük gagauz küüyündä. Bu küüyün adı Tatar-Kıpçak sora kaldı sade Kıpçak. Kıpçaklılar hepsi gagauz. Benim anam, bobam, dedelerim hem elbetki bän kendim da Baboglu

gagauzum.” (Baboglu, 2003: 4) sözleriyle kendisi ile ilgili ilk bilgileri verirken Gagavuz kimliğine sahip çıkma bilincini açıkça ortaya koymuş; bu kimliğin var oluşu ve yaşaması için bir ömür gayret etmiş bir isimdir. O, “*yoktu üüredicimiz, yoktu yazımız, yoktu belli adımız. Sade vardı insannarımız, uslu, işçi çeknik, hem aazımızda vardı bir gözal gagavuz dilimiz. Boşuna şaşmazdı zav rayonu Zemit. “Nasil er üstündä yaşamış bu gözal halk kendi yazısız nicä adsız unudulmuş narod (halk)”* (Baboglu, 2003: 9) ifadeleriyle yazısız, eğitimsiz oluşun sızısını yüreğinde hissetmiş; bundan kurtuluş için kendi üzerine düşeni fazlasıyla yapmış bir kültür savaşçısı olmuştur.

Sahip olduğu mili bilinç ile halkını aydınlatmak, varlığının bilincinde bir toplum haline getirmek için çalışmalarını çok yönlü olarak sürdüren N. Baboglu’nun dil ve kültür anlayışını kısa ama özlü bir biçimde ortaya koyduğu Ana Dilimiz şiirini çözümlemeye, onun gözüyle dilin var oluş ve yaşayışını ortaya koymaya çalışacağız.

Baboglu, bilgi ve birikimin ötesinde şair bir ruhun hassasiyetiyle kaleme aldığı Ana Dilimiz şiirinde yalın içten ama o yalınlık içerisinde alabildiğine geniş bir duyuş ve düşünüşle dile bakmayı bilmektedir.

Dilin doğuşu ile ilgili ileri sürülen birçok varsayım olmasına karşın bilimsel olarak dilin doğuşu aydınlatılabilmiş değildir. Baboglu bunu “*Ne zamandır –bellisiz / Gelmiş bizä dilimiz...*” dizeleriyle çözmüştür; o zamanın, tarihlemenin peşine düşmeden, Türk dilinin derin geçmişini altı sözcükte ifade etmiştir. Tarihin derinliklerinden gelen bu dil “*Da yapmış bizi o biz.*” bizi biz yapmış, bireysel ve toplumsal kimliği oluşturmuştur.

Her dil dünyayı kendine göre anlar ve anlatır. Dil dışı gerçeklik kavramlaştırma (anlamlama) yoluyla dil gerçekliğine dönüştürülür, her dil kendi evrenini oluşturur. “*Bizi biz yapan*” da o kurulan evrende yaşamı ve kendi gerçekliğini bulmaktır. Baboglu, bu gerçekliği yalın ve içten bir söyleyişle dile getirmiştir dizelerinde.

İnsan kalabalıklarını millet haline getiren değerler bütünü olan kültür, bir milletin birikimidir. Kültürde, o milletin varlığı boyunca milli dokusunu oluşturan yaşamın bütün renklerini görmek, tanımak ve incelemek mümkündür. Yeter ki, bunlar dile dökülsün, yazı ile bir varlığa kavuşarak nesilden nesile aktarılsın. Baboglu, şiirinde bunu sağlayarak Gagavuz Türkünün yaşam gerçeklerini: “*Gelmiş derin eveldän / Pütürçekli ellerdän, / Pulluktan, tutaklardan, / Arpadan, boodaylardan, / Sanki taa ne erlerdän*” dizeleriyle bize ulaştırmıştır. Gagavuz Türkü, yaşadığı siyasal şartlar nedeniyle adeta köylere hapsedilmiş, tarıma dayalı, güçlüklerle dolu bir yaşama mahkûm edilmiştir. Bu durum doğal olarak dile yansımış, dil dışı gerçeklikte ne varsa kavramlaştırılarak dil gerçekliğine dönüşmüştür. Bu dizeler, Kıpçak köyünde doğan N. Baboglu ile birlikte halkının da gerçekliğini dile getirirken dilin söz varlığının oluşum yönünü de ortaya koymaktadır.

İnsana özgü, insanın sahip olduğu en iyi iletişim sistemi olan dil, bilindiği gibi, göstergelerini oluştururken algılanılan dil dışı gerçekliği kavramlara / gösterilenlere dönüştürmekte ve kullanılan dilin özelliklerine uygun olan ses dizileri / gösterenlerle birleştirerek dilin söz varlığına kazandırmaktadır. Bunun olabilmesi için ilk şart ise göndergenin dil kullanıcıları tarafından tanınması, anlamlandırılmasıdır. Baboglu, yaşadığı dünyanın, bir tarım toplumunun tanıyıp bildiği kavramlarıyla bize seslenirken dilin gücünü, kültürü oluşturan ve nesilden nesile taşıyan temel işlevini de “*bizi biz yapan*” arпамızdan, buğdayımızdan, pulluğumuzdan, sabanımızdan nasırlı ellerimizden yansıyan bir yaşam gerçeğine dönüşümüne, milli kültürü oluşturan gizemine de atıfta bulunmaktadır.

Kültürün omurgasını oluşturan, aktarımını sağlayan dil; onu bütün yaşayan yönleriyle bize yansıtan bir aynadır. Baboglu, yaşadığı coğrafyanın yaşamını şiirine aktararak “*bizi biz*” yapan değerlerini dile getirirken; geleceğe de milli benliği, milli yaşayışı taşıyarak ulaşılabileceğini vurgulamaktadır. Tarih boyunca dört bir yandan kuşatılmış, yok edici saldırılara maruz kalmış Gagavuz Türkünün tarlasında ekip biçtiği buğday ve arpa ile; tarlasını işlediği pulluk, tutak ile, nasır tutmuş elleri ile ilmik ilmik işlediği dili ve kültürü ile varlığının, kimliğinin tapusunu çıkarmıştır. Bu tapu: “*Bekim telli gelindän, / Bekim kaval sesindän,*” dizeleriyle ifade edildiği gibi gelinlerin türküleri, çobanların içli kaval nağmeleri, türküler, masallar ve çocuklarının oyunları ile: “*Kolaydan hem zorlardan*” süzülüp gelerek var oluşun; “*Becerikli azlarda*” dille vücut buluşun en güzel göstergesi olmaktadır ve olacaktır da...

Ana Dilimiz şiirinde, başlık dahil, toplam elli üç kelime kullanılmıştır. Şiirin söz varlığına baktığımız zaman kullanılan -tekrarlar hariç- elli kelimenin de Türkiye Türkçesinde yaşayan, anlamı bilinen

kelimeler olduğu görülmektedir. Sadece tutak (<tut-a-k) kelimesi Türkiye Türkçesinde, Anadolu ağzlarında ocaktaki tencereyi vs. almak için örülmüş veya kumaştan dikilmiş tutma aracı olarak kullanılırken burada bir tarım aleti anlamında kullanılmıştır. Önemli bir özellik de Hristiyan olmalarına rağmen Gagavuz Türklerinin de Allah gibi İslami dini terimleri kullanmalarındadır. Bu da onların Müslüman Türklerle uzun bir süre birlikte yaşamış olmaları ile açıklanmalıdır.

Milli kültür, toplumu bir arada tutan en önemli güç olduğu kadar, toplumu benlik şuuruna erdirerek zorluklar, zorbalıklar karşısında da güçlü kılmaktadır. N. Baboglu'nun yaşadığı; kendisine, mensup olduğu Gagavuzluğa karşı yapılan bir saldırı, yok etme girişiminde kültürün bu yönünü açıkça görmekteyiz. Aşağıda bir kısmını aynen verdiğimiz olay, kısaca Gagavuzları yok etmek için silahlandırılan milisler, Gagavuz köylerini kuşatırlar. Bunu öğrenen N. Baboglu, yanında bir iki Romen yetkili ile karşılarına çıkar ve onlarla konuşur:

-Bän derim, gagauzum, adım Nikolay Baboglu, -kalabalık sus oldu, -siz, deerim, geldiniz gagauzları öldürmää. İlkin öldürün beni, te bän, ama...

- Bu provoktiya! – işidildi kalabalıktan.

- Hiç diil provoktiya, -uzattım bän lafımı da ilerledim onara yakın.

Öldürünüz beni, sade ilkin o ursun bana, kim te benim gibi söyleyecek sizin şairiniz Emineskunun poemasından 4-5 sıra. Da başladım okuma siirek-siirek üüsek sestä:

A fost odaté ka'n poveşti,

A fost ka niçodaté

...

Bölä okudum bän poemanın yarısını, kudurmuşlar seleerlär... Taa yaklaştım onara da derim: "Hadi, angınız baari 4 sıra söyleyecek da onun eli ilkin kalksın, da tepeläyin beni..."

...bezbelli taa aklı başında olan, birisi başladı gülmää, deer ne bize Emineskuyu sorérsın, biz der şarap içmää olsa onu yaparız, ama deer sän allele dilsin gagauz, sana elimiz kalkmaz...." (Baboglu: 2003: 99).

Konuşmaları birçok açıdan değerlendirebiliriz. Biz özellikle kültürün gücünün görülmesini istediğimiz için dikkatleri bu yöne çekmek istiyoruz. Azınlıkta olan, sahipsiz kalan ve güçsüz bırakılmış bir azınlık üzerine onları yok etmek için salınan, gözü dönmüş milislerin karşısına dikilebilecek insan, ancak dil ve kültüründen aldığı güce sığınabilir. Bireysel ve toplumsal kimliği oluşturan milli kültür; bireye kazandırdığı değerler ile yenilmez bir güce dönüşebilir; ancak bu güç kültür savaşçıları ortaya çıkarabilir, N. Baboglu gibi insanları yetiştirebilir. İşte bu yüzdendir ki, var olmak, varlığını sürdürmek isteyen milletler dillerine ve kültürlerine sahip çıkmak, onu, alınacak eğitimin düzeyi ne olursa olsun, iyi bir eğitimle bireylerine vermek zorundadır.

Gagavuz asıllı bir bilim adamı olan Manov: "*Belki de zamanla; Peçenekler, Kumanlar ve Uzlar gibi; yeryüzünde tek bir Gagauz kalmayacak, Gagauz adı tarih sayfalarında anılacaktır.*" (2002: 31) demektedir, ancak N. Baboglu gibi çalışkan, dil ve kültür bilincine kelimenin tam anlamıyla sahip evlatları olduğu sürece Gagavuzlar ve Gagavuz Türkçesi yaşayacaktır.

KAYNAKÇA

ARGUNŞAH, H. (2017). Gagauz Edebiyatı, <https://www.salakfilozof.com/gagauz-edebiyati-doc-dr-hulya-argunsah/> Erişim Tarihi: 12.05.2020

BABOGLU, N. (2003). *Gagavuzların Kaderi*. Chişinau.

ÇİMPOEŞ, L. (2010). Gagavuz Romansal Destanlarının Şiirsel Dili. *Gagavuz Türkçesi Araştırmaları Bilgi Şöleni (27-29 Aralık 2007) Kitabı*, Ankara: TDK Yay.

KAPLAN, M. (2019). *Kültür ve Dil*. 36. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.

MANOV, A. (2001). *Gagavuzlar*. (Çev. Acaroğlu, M.T.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

ÖZKAN, N. (1996). *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yay.

EK 1:

ANA DİLİMİZ

Ne zamandır –bellisiz, *Geler o oynunnardan,*
Gelmiş bizä dilimiz... *Becerikli aazlardan,*
Da yapmış bizi o biz. *Dünür bekleyän kızlardan*
Gelmiş derin eveldän, *Hem kaba somunnardan...*
Pütürcekli ellerdän,
Pulluktan, tutaklardan, *Oglanın sürüsündän*
Arpadan, boodaylardan, *Masaldan hem türküdüän,*
Sanki taa ne erlerdüän? *Topraktan, çizimzüdüän,*
Bekim telli gelindän, *Allahın izinindän*
Bekim kaval sesindän, Nikolay BABOGLU
Kolaydan hem zorlardan?